

DİLİMİZ

milli sərvətimiz

“ADİLOĞLU”
Bakı - 2018

Ədəbi redaktor: Sərvaz Hüseynoğlu

Tərtibçi redaktor: GÜLAYƏ

“Dilimiz milli sərvətimiz”.

Bakı, “Adiloglu nəşriyyatı”, 2018, 58 səh

“Qayğı və Himayə” Xeyriyyə Fondunun “Gənclər arasında Azərbaycan ədəbi dilinin populyarlaşdırılması, zənginləşdirilməsi və inkişafının dəstəklənməsi” layihəsi əsasında hazırlanmış “DİLİMİZ-milli sərvətimiz” adlı kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə nəşr edilmişdir.

Kitabda ana dilinə həsr edilən müsabiqə qaliblərinin məqalələri toplanıb. Dil mütəxəssislərinin fikirlərinin də yer aldığı, istinad edildiyi məqalələrin müəllifləri hələ ali məktəbin II kurs tələbələri olmasına baxmayaraq, yazıların mükəmməlliyi diqqəti cəlb edir.

R 4905076502
121-2018

© Rzayeva G, 2018

Yazı mədəniyyəti və Azərbaycan dili

Nizami CƏFƏROV,
akademik

Yazı mədəniyyətinin üç əsas şərti var: bunlardan birincisi cümlənin qrammatik baxımdan düzgün qurulması, ikincisi orfoqrafiya qaydalarına əməl olunması, üçüncüsü isə durğu işarələrindən yerli-yerində istifadədir. Yazı yazanın fərdi üslubi maneralarda təcəssüm edən məharəti, ustalığı məhz bu üç normativ şərti gözlədikdən sonra gəlir.

Azərbaycan yazısında durğu işarələrindən arıdıcıl, elmi əsaslarla istifadənin tarixi keçən əsrin 20-ci illərindən başlayır ki, bu, bir tərəfdən, latın əlifbasına keçid, digər tərəfdən, elmi dilçilik təfəkkürünün inkişafı ilə bağlı idisə, üçüncü tərəfdən, yazı mədəniyyətinin kütləviləşməsi və ya ictimailəşməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Bir sıra cəhdləri nəzərə almasaq, Azərbaycan yazısının durğu işarələri ilə “təminat”ını tənzimləyən ilk elmi-metodiki mənbə Bəkir Çobanzadə ilə Fərhad Ağazadənin 1930-cu ildə “Azərnəşr”də çıxmış “Türk qrameri” kitabıdır. Kitabda “Durğu işarələri” bəhsini Fərhad Ağazadə yazmış və ön

sözündə göstərmişdi ki, “yeni törəmiş olan bu məsələnin üstündə hələ çox zamanlar düşünüb-
daşınmaq lazım gələcək”.

Burada on durğu işarəsindən bəhs edilir:

- 1) nöqtə,
- 2) vergül,
- 3) nöqtəli vergül,
- 4) iki nöqtə,
- 5) sual işarəsi,
- 6) nida işarəsi,
- 7) kəşidə (tire),
- 8) mötərizə,
- 9) çox nöqtə,
- 10) dırnaq işarəsi.

Sonrakı illərdə həm yazı texnologiyasının, həm də dilçiliyin sürətlə inkişafı ilə əlaqədar olaraq durğu işarələrindən yerli-yerində istifadə mədəniyyəti kifayət qədər yüksəlmiş, birbaşa bu məsələ ilə bağlı bir sıra əsərlər nəşr olunmuşdur. Onlardan M.Ş.Şirəliyevlə M.H.Hüseynovun “Azərbaycan dilinin durğu işarələri” (Azərnəşr, 1945), Z.İ.Budaqova ilə R.Ə.Rüstəmovun “Azərbaycan dilində durğu işarələri” (Azərbaycan SSR EA nəş., 1965) və Z.İ.Budaqovanın “Azərbaycan dilində durğu işarələri” (“Elm” nəş., 1977)ni qeyd etmək lazımdır.

Z.İ.Budaqova qırx il bundan əvvəl yazırdı: “Təəssüflər olsun ki, bu qrafik vasitə (söhbət durğu işarələrindən gedir - N.C.) ancaq müəyyən məlum hallarda düzgün qoyulur. Çox zaman bunlar yazanın şəxsi zövqünü oxşayan ünsürlərə çevrilir: hər kəs cümlənin tələbinə yox, öz zövqünə görə bunlardan istifadə edir. Nəticədə yazılı nitqimiz ya müəyyən incəliklərdən məhrum olur, ya da hər hansı işarələrlə lüzumsuz şəkildə yüklənir”.

Təəssüf ki, bu gün də həmin sahədə vəziyyətin qənaətbəxş olduğunu demək çətinidir...

Azərbaycan dilində (əslində, yazısında) durğu işarələrinə həsr olunmuş son “təlimat”da nöqtənin 13, vergülün 54, nöqtəli vergülün 6, iki nöqtənin 3, sual işarəsinin 3, nida işarəsinin 5, tirenin 12, üç nöqtənin 8, mötərizənin 5, dırnaqların isə 3 funksiyası qeyd olunur.

Beləliklə, Azərbaycan yazısında durğu işarələrinin işlədilməsi tarixi göstərir ki, a) bir neçə on il ərzində müəyyən sabit qaydalar yaradılmışdır; b) bu qaydalar yazı təcrübəsində kifayət qədər kütləvi şəkildə tətbiq edilərək yayılmışdır; c) həm qaydalardan, həm də onlara nə dərəcədə əməl edilməsindən irəli gələn problemlər vardır.

Ümumiyyətlə, yazıda durğu işarələri üç vəzifə və ya funksiya daşıyır: 1) orfoqrafik, 2) qrammatik və 3) üslubi.

Orfoqrafik vəzifə dedikdə durğu işarələrinin sözlün düzgün yazılmasında iştirakı nəzərdə tutulur. Məsələn, bəzi mürəkkəb sözlər defislə yazılır (künc-bucaq, irəli-geri, aşağı-yuxarı, üç-dörd və s.), yaxud bir sıra xüsusi adlar dırnaq içərisinə alınır (“Azərbaycan” qəzeti, “Vaqif” dramı, “Qurd qapısı” restoranı və s.), yaxud da müəyyən ixtisarlardan sonra nöqtə işarəsi qoyulur (S.Vurğun, və s., və b.).

Durğu işarələrinin qrammatik funksiyası isə kifayət qədər genişdir. Lakin ümumiləşdirməyə çalışsaq, həmin işarələri üç qrupa bölmək lazım gəlir:

- 1) nöqtə, sual və nida işarələri;
- 2) vergül işarəsi;
- 3) iki nöqtə, nöqtəli vergül və tire işarələri.

Nöqtə, sual və nida işarələri, bir qayda olaraq, cümlənin sonunda qoyulub həmin cümlənin nəqli, sual və ya nida cümləsi olduğunu göstərir; müqayisə edək:

1. İnsan həqiqət axtarır.
2. İnsan həqiqət axtarır?

3. İnsan həqiqət axtarır!

Əmr cümləsinin sonunda emosiya səviyyəsindən asılı olaraq ya nöqtə, ya da nida işarəsi qoyulur.

Ən çox mübahisə doğuran durğu işarəsinə - vergülə gəldikdə isə, burada da “şeytan” təsəvvür edildiyi qədər qorxulu deyil...

Vergüldən, əsasən, aşağıdakı hallarda istifadə olunur:

I. Mürəkkəb cümlənin tərkib hissələri (sadə cümlələr) bir-birindən vergüllə ayrılır; məsələn:

1. Hava işıqlaşır, bütün gecəni yağan qar yavaş-yavaş dayanırdı.

2. Elə ki hava işıqlaşdı, bütün gecəni yağan qar yavaş-yavaş dayandı, Həsən kişi yuxudan oyanıb əyin- başını geyinərək həyəətə çıxdı.

3. Hava işıqlaşdı bütün gecəni yağan qar yavaş-yavaş dayanandan sonra Həsən kişi yuxudan oyanıb əyin-başını geyinərək ona görə həyəətə çıxdı ki, görsün dünən axşamdan yaddan çıxıb qapısı açıq qalan mal- heyvana bir şey olmayıb ki və s.

II. Cümlənin həmcins üzvləri arasında vergül qoyulur; məsələn:

İlk dəfə şəhərə gələndə, küçələrdəki insan axınına, bir-birinin ardınca şütüyən maşınlara, hətta yanıb-sönən işıqforlara baxanda ona elə gəlirdi ki, tamamilə uzaq bir aləmə, heç vaxt adət edə bilməyəcəyi bir məkana düşüb.

III. Cümlə üzvləri ilə əlaqədar olmayan sözlər, söz birləşmələri və ya cümlələr cümlə üzvlərindən vergüllə ayrılır; məsələn:

1. Əmi oğlu, sən elə bilirdin ki, mənim dostlarım, xüsusilə bu Qafur ki hər yerdə şənimə təriflər yağdırırdı, düz-əməlli adamdır, xeyr, elə deyil.

2. Məncə, a bala, sən gərək, nə olursa-olsun, özü də belə bir xoş gündə, o adamın könlünə dəyib qanını qaraltmayydın.

3. Birincisi, dövlət başçılarının növbəti görüşü, heç şübhəsiz, öz-özlüyündə mühüm hadisədir. İkincisi isə, bunu keçən görüşlərin təcrübəsi də göstərdi, əgər sona qədər hər iki tərəf iradə nümayiş etdirsə, müəyyən uğurlu nəticələrə nail olmaq mümkündür və s.

IV. Vergül o və bu əvəzliliklərinin mübtəda, yoxsa təyin olduğunun fərqləndirilməsi üçün işlədilir; müqayisə edək:

1. O, evə getdi. Bu, kitabdır.
2. O evə getdi. Bu kitabdır.

Birinci halda o və bu əvəzlilikləri mübtədə, ikinci halda isə təyindir.

V. Əgər kiminsə fikrinə və ya mövqeyinə istinad olunursa (məsələn: Hegelə görə, Hüseyn Cavidə görə, mənə görə, sənə görə, ona görə və s.) görə qoşmasından sonra vergülə ehtiyac var; məsələn:

1. Hegelə görə, Şərqlə ilə Qərbin dövlət idarəçiliyi texnologiyaları bir-birindən kəskin şəkildə fərqlənir.

2. Hüseyn Cavidə görə, gözəllik adi həyatın fəvqündədir.

3. Qanunun keşiyində dayanmalı olan bir adamın belə hərəkətlərə yol verməsi, mənə görə, cinayətdir və s.

Lakin o halda ki görə qoşması üçün, ötrü qoşmalarının sinonimi kimi işlənilir, ondan sonra vergülə ehtiyac yoxdur; məsələn:

1. Məni sənə görə yaman tərifiyədilər.

2. Verilən tapşırığı vaxtında yerinə yetirdiyinizə görə hamınıza təşəkkür elan edirəm və s.

Müqayisə edək:

1. Sən mənə görə narahat olmasan yaxşıdır.

2. Sən, mənə görə, narahat olmasan yaxşıdır.

Göründüyü kimi, məna fərqlərinin nəzərə çatdırılmasında vergül həlledici rol oynayır. Hər iki halda cümlənin leksik-qrammatik tərkibi eynidir. Amma birinci halda “sən”in “mən” tərəfdən narahat olmaması, ikinci halda isə “sən”in ümumi narahatlığına “mən”in münasibəti bildirilir.

Müşahidələr göstərir ki, vergüldən yazıda düzgün istifadə olunmamasının ən səciyyəvi əlaməti harada ki işlənirsə, ondan sonra həmişə vergül qoyulmasıdır. Halbuki, məsələn, Həsən sübut etməyə çalışdı ki, o günahı ki onun boynuna qoymaq istəyirlər, qətiyyənlər düz eləməzlər cümləsində birinci ki dən sonra vergül qoyulur (bağlayıcı olduğuna görə), ikincidən sonra isə qoyulmur (ədat olduğuna görə).

Yaxud ona görə ki, ondan ötrü ki, onun üçün ki və s. bağlayıcılardan sonra vergül işarəsinə ehtiyac yoxdur. Məsələn: Firma öz məhsullarının qiymətini aşağı salmaq fikrində deyildi, ona görə ki (ondan ötrü ki, onun üçün ki) bu məhsullara tələbat get- gedə artırdı.

Bəzən şeirdə söz sırasının dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq vergül işarəsinin işlədilməsində çətinliklər yarandığından yanlışlıqlara yol verilir. Mə-

sələn, böyük şairimiz Sabirin aşağıdakı məşhur misrası nəşrlərdə həmişə

Şairəm, çünki vəzifəm budur əşar yazım, -
şəklində gedir. Ancaq məlumdur ki, şair “vəzifəm budur ki, şeirlər yazım, çünki (mən) şairəm” deyir. Ona görə də vergül “şairəm” yox, “çünki” sözündən sonra qoyulmalıdır:

Şairəm çünki, vəzifəm budur, əşar yazım.

İki nöqtə, nöqtəli vergül və tire işarələri o qədər də geniş funksiya daşımır. Və get-gedə nöqtə, yaxud vergüllə əvəz edilir.

İki nöqtə ümumi fikirdən sonra onun izahı verilirəkən, yaxud ondan sonra hər hansı sadalamaya ehtiyac olarkən (xüsusilə rəsmi və ya işgüzar sənədlərdə) işlənir; məsələn:

1. Vəziyyətdən iki çıxış yolu var: ya yaxşı oxuyub təhsili davam etdirmək, ya da universitetlə vidalaşmaq.

2. İclasın gündəliyinə aşağıdakı məsələlər daxilidir: 1... 2)... 3).....

Nöqtəli vergüldən o zaman istifadə edilir ki, vergül öz funksiyasını davam etdirə bilmir; belə ki mürəkkəb cümlənin tərkib hissəsi olan cümlə və ya cümlələr özləri də mürəkkəb olur, yaxud həmin cümlələrdə həmcins üzvlər işlənir; məsələn:

Elə ki müşahidə komissiyası fabrikin ərazisinə daxil oldu, saat yeddini keçmiş, iş vaxtı qurtarmışdı; adamlar isə evə tələsmir, başladıkları işi sona çatdırmaq istəyirdilər.

Nöqtəli vergülün bir funksiyası da daha çox rəsmi və ya işgüzar sənədlərin dilində özünü göstərir; məsələn:

Komissiya sədrinin səlahiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir:

1) iş icraçılarını təyin etmək, onların işinə nəzarət etmək;

2) müvafiq qurumlarla əlaqə saxlamaq, təcrübə mübadilələrinin aparılması üçün şərait yaratmaq...

Nöqtəli vergülün ikinci funksiyası birincidən o qədər də fərqlənmir.

Tire işarəsi cümlədə ya hər hansı sözə əlavə izah verilirəkən, ya da həmcins üzvlər “ümumiləşdirilərəkən” işlənir; məsələn:

1. Bakı - qədim olduğu qədər də müasir bu şəhər, etiraf edirəm ki, məni öz gözəlliyi ilə valeh elədi.

2. Göz işlədikcə uzanan intəhasız çöllər, yalnız ayda-ildə bir dəfə yağış görün susuz torpaq, seyrək kol-kos - ətrafdakı hər şey darıxdırıcı, çox darıxdırıcı idi.

Vasitəsiz nitqdə iki nöqtə ilə tire birlikdə işlənilir; məsələn:

Ayxan soruşdu:

- Ata, dünyanın ən gözəl ölkəsi haradır?

Atası bildi ki, oğlu məktəbdə yenə nə isə xoşuna gələn bir şey öyrənib. Özünü bilməməmzliyə vurdu:

- Yox, haradır?

Ayxan təəccüblə:

- Necə bilmirsən? - dedi. - Hər kəsin öz vətəni.

Əlbəttə, yazı nə qədər mükəmməl olsa da, şifahi nitqin rəngarəng intonasiya çalarlarını sonacan əks etdirmək gücündə deyil. Ona görə də durğu işarələrindən bəzən üslubi məqsədlərlə də istifadə olunması tamamilə təbiidir. Məsələn, Mehman dolmuş gözləri ilə otağa göz gəzdirib arxasına baxmadan səssiz-səmirsiz bayıra çıxanda Dilarə bütün varlığı ilə hiss elədi ki, bu, onun son (!) səfəridir, ancaq bir söz demədi cümləsində “son” sözü qarşısında qoyulmuş nida işarəsi həmin sözün emosional təsirini gücləndirmək üçündür.

Bir neçə durğu işarəsindən eyni zamanda istifadə, adətən, üslubi səciyyə daşıyır. Məsələn, üç nöqtə, sual və nida, sual və nöqtələr, nida və nöqtələr və s.; məsələn:

- 1) Qatar hərəkətə gəldi... Onun ürəyi daha sürətlə döyünməyə başladı... Nə edəcəyini bilmədi...
- 2) Sən son sözünü deyəcəksən, ya yox?!
- 3) Gedirsən, ya getmirsən?..
- 4) Aha!.. Aha!.. Deməli, belə?!.. və s.

Azərbaycan yazı mədəniyyəti son on illərdə xeyli inkişaf edib zənginləşsə də, çox təəssüf ki, durğu işarələrinin işlədilməsi üzərində elmi-akademik nəzarət yox dərəcəsidir. Və bu sahədə son peşəkar, nüfuzlu “təlimat”ın nəşrindən qırx ildən artıq bir zamanın keçməsi də göstərir ki, yazıda durğu işarələri məsələsi mətbu inersiyanın ümidinə buraxılmışdır. Halbuki nəinki mövcud vəziyyəti təhlil etməyə, eləcə də yeni – daha mükəmməl “yol xəritəsi” hazırlamağa çoxdandır ki ciddi ehtiyac duyulur.

Ana dilimiz milli sərvətimizdir Yaxud ön söz əvəzi

Hələ eradan əvvəlki 460-cı illərdə dahi filosof Konfutsi bəyan edirdi ki, bir millətin bütün idarəçiliyini mənə versəydilər, ilkin olaraq dilini düzəldərdim. Millətin formalaşmasında başlıca amillərdən biri olan dil bütün dövrlər üçün millətin öz varlığını hifz edib, inkişaf etməsi, irəli aparması üçün əsas vasitələrdən biridir. Əsrlər boyu “Mən dilimdən vaz keçsəm kəsilən dilim-dilim”, düşüncəsi və fədakarlığı ilə ana dilinin qorunmasına, inkişaf etdirilməsinə xidmət göstərən xalqımız bu sahəni müqəddəs bilmiş, ən səmimi duyğularla ana dilində bəşər tarixinin çox möhtəşəm abidələrini yaratmışlar.

Bütün dövrlərdə hər bir soydaşımız fərqiində olmuşdur və xalqımızın mənəvi borcudur ki, tarix durduqca bu sərvətin qayğısına qalsın, onu gələcək nəsillərə böyük sevgilərlə, könül rahatlığı ilə ötürsün. Önəmli və çox fərəhli bir haldır ki, Azərbaycan dilinin bugünkü inkişaf səviyyəsi xalqımızın dünyanın ən qədim xalqlarından biri olduğunu təsdiqləyir. Heç də təsadüfi deyil ki, bu gün dünyanın super güc sahiblərinə çevrilmiş bir çox

dövlətlərdə anadilli ədəbiyyat naminə heç bir ədəbi-bədii nümunə yaradılmadığı halda, XIII-XIV əsrlərdə Həsənoğlu öz doğma dilində ölməz Divanını yaradırdı ki, bu gün onun bir çox nümunələri əlimizdədi.

Qul Əli doğma Azərbaycan dilində “Leyli və Məcnun”unu yazırdı. Həmin əsrlərdə dilçilik el-mimizdə, onun ayrı-ayrı sahələrində elmi əsərlər, qrammatika kitabları ilə yanaşı, müxtəlif lüğətlər yaradılırdı. Hələ XIII-XIV əsrlər dönəmində Azərbaycanda leksikoqrafiya sahəsində böyük işlər görülürdü. Təsadüfi deyil ki, həmin əsrləri türk, o cümlədən Azərbaycan leksioqrafiya elminin qızıl dövrü kimi səciyyələndirirlər.

Çox önəmlidir ki, Orta əsrlər Yaxın və Orta Şərq tarixində ən məşhur lüğətçilərdən biri kimi tanınan İbn Mühənnanın üçdilli lüğəti də Azərbaycanda tərtib edilmişdir. Anadilli söz sənətimizin inciləri sayılan Qul Əlinin “Qisseyi-Yusif”i, İsa adlı şairin “Mehri və Vəfa”sı, eləcə də Səfiəddin Ərdəbili və İzzədin Həsənoğlunun azərbaycanca qəzəlləri bu gün də dilimizin tarixi gözəlliyinə, incəliyinə ayna tutmaqdadır. On beşinci yüz illikdə isə Seyid İmaməddin Nəsimi, Qazi Əhməd Bürhanəddin, Xacə Hümam Təbrizi, Əb-

dülqadir Marağayi, Nəsir Bakuvi, Hinduşah Naxçıvani, Hüsaməddin Xoyu, Şeyx Səfiəddin Ərdəbili və başqaları Azərbaycan dilinin təşəkkülü, eyni zamanda formalaşması üçün dəyərli töhfələr vermişlər. Sonrakı dövrlərdə Məhəmməd Füzili, Şah İsmayıl Xətai, Molla Vəli Vidadi, Molla Pənah Vaqif, Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər və başqaları Azərbaycan dilinin saflaşması, ümimiləşək dilə çevrilməsi və inkişaf etməsi sahəsində əvəzsiz xidmətlər göstərmişlər.

Dövrünün görkəmli söz ustası olan Mirzə Əli Möcüz Azərbaycan dilinin misilsiz sadəliyini, eyni zamanda geniş imkanlarını nəzərə alaraq “Ümidini kəsmə, Möcüz, yaz ananın təslim edən dilində” – deyə soydaşlarımızı yad dillərə meyl etməməyə səsləyirdi. Xalq şairi Süleyman Rüstəm hər cür qorxu və qadağalara baxmayaraq Sovet rejiminin ideya rəhbərlərinin gözünün içinə deməkdən çəkinmirdi ki:

***“Mən sənin dilinə dəymirəm, cəllad,
Gəl sən də bu ana dilinə dəymə”.***

Dilə bu cür doğma münasibət ənənədən gəlir. Hələ ötən əsrin əvvəllərində “Molla Nəsrəddin” jurnalının ilk saylarından birində belə bir karika-

tura nəşr edilmişdi; deməli, əcnəbi millətdən olan xozeynlər bir nəfər azərbaycanlıyı yerə yıxıb, döyə-döyə onun ağızına öz dillərini yerləşdirmək istəyirlər. Zavallı azərbaycanlı isə var səs ilə qışqırır ki: “Axı mənəm öz dilim var, öz dilim özümə bəsd. Niyə zorla öz dilinizi mənəm ağızıma yerləşdirirsiniz?”

Bu karikatura, əslində, Azərbaycan insanının öz ana dilinin təmizliyinə, əziz və doğmalığına verdiyi önəmi parlaq şəkildə əks etdirir. Elə həmin dövrdə görkəmli yazıçı Cəlil Məmmədquluzadə məşhur “Azərbaycan” məqaləsində dilimizə həqarətlə yanaşan urusbaşı, firəng düşüncəli soydaşlarımıza xatırladırdı ki, bizim vətənimizin adı Azərşbaycan, dilimizin adı Azərbaycan dilidir. Bu, həmin Azərbaycan dili, doğma ana dilimizdir ki, xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı hələ ötən əsrin 70-ci illərində onu belə vəsf edirdi:

*“Yollarım sınandı yad ölkələrdə,
Neçə yad dodaqda səsləndi adım.
Sağ ol, ana dilim, mənə heç yerdə,
Köməksiz qoymadın, yalqız qoymadın.*

“Mənəm ürəyimin antenaları gözəl Azərbaycan dilinə tuşdu” – deyən şair, əslində, hər bir Azər-

baycan insanının qürur mənbəyi olan bir məvhumun haqqını, qədir-qiyətini ortaya qoyur və qürurla yazır: “Harda bircə kəlmə sözüm yaşayır – Oranı halalca yurdum saymışam”.

Ölməz və möhtəşəm abidəmiz olan “Kitabi-Dədə Qorqud”umuzdan yönü bəri Azərbaycan dili həmişə xoş məramın, əhdin və vəfanın, vətəndaşlığın, halallığın daşıyıcısı, müqəddəsliyin dilmancı olub. Heç də təsadüfi deyil ki, ulu öndər Heydər Əliyev də siyasi hakimiyyətdə olduğu dövrlərdə bütün sahələrdə olduğu kimi, dilimizin inkişafında da müstəsna xidmətlər göstərib. Ümummilli lider Azərbaycan dilinin inkişafına həmişə xüsusi diqqət yetirib. Həmişə anladıb ki, ana dili hər bir xalqın varlığını təsdiq edən başlıca amildir. Dil siyasəti Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu siyasətinin tərkib hissəsi olub. O, dövlətimizə rəhbərlik etdiyi ilk illərdən ana dilimizin sosial-siyasi, ideoloji problemləri ilə bilavasitə məşğul olub. Məhz Heydər Əliyevin qətiyyətli münasibəti nəticəsində hələ sovetlər dövründə Azərbaycan dili dövlət dili olaraq Azərbaycan SSR-in müvafiq qanunlarında, xüsusilə Konstitusiyada öz əksini tapıb. Moskvanın etirazlarına baxmayaraq, respublikada rus dili ilə ya-

naşı, Azərbaycan dilinin də rəsmiliyi təmin edilib. Azərbaycan dilində mətbuatın, elmin tərəqqisi üçün dövlət rəhbərliyi əlindən gələni edib, Azərbaycanın böyük yazıçıları öz əsərlərini, demək olar ki, yalnız ana dilində yazıb, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının aparıcı mətbuat orqanları - “Azərbaycan”, “Ulduz” jurnalları, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti Azərbaycan dilində nəşr edilib.

Azərbaycan dilinin tarixi o zamana qədər görünməmiş bir ardıcılıqla araşdırılıb, çoxcildlik “Müasir Azərbaycan dili” kitabları yaradılıb. Həmin çoxcildliklərdən biri - ali məktəblər üçün “Müasir Azərbaycan dili” dərsliyi Azərbaycan Dövlət mükafatına layiq görülüb, ana dilini araşdıran alimlərin əməyi yüksək qiymətləndirilməklə, əslində, ana dilinin nüfuzu bir daha təsdiq edilib.

Həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi yığıncaqlarda, məclislərdə Azərbaycan dilində danışmaqdan çəkinməyən respublika rəhbəri praktik olaraq ana dilinin ictimai-siyasi mövqeyinin yüksəlməsinə bilavasitə təsir göstərmiş, başqalarına nümunə olub.

Bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin hazırlayıb həyata keçirdiyi dil siyasəti onun dövlət quru-

culuğu siyasətinin tərkib hissəsi olub. Ali məktəblər üçün yazılmış “Müasir Azərbaycan dili” dərsliklərinin Respublika Dövlət mükafatına layiq görülməsi, anadilli ədəbiyyatın inkişafı üçün hər cür şəraitin yaradılması, Azərbaycan ədəbiyyatı klassiklərinin təbliği məhz bunun nəticəsi idi. Birmənalı şəkildə deyə bilərik ki, müstəqilliyə gədən yolda ana dilinin ictimai-siyasi nüfuzunun güclənməsi ulu öndərin vaxtilə yürütdüyü siyasətin nəticəsi idi.

1980-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanda milli azadlıq hərəkatının gedişində ana dilinin ictimai-siyasi nüfuzunun güclənməsi də ulu öndər Heydər Əliyevin vaxtilə yürütdüyü siyasətin bilavasitə nəticəsi idi. 1993-cü ilin iyununda xalqın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdan ulu öndər Heydər Əliyev qısa bir zamanda ölkədə iqtisadi, ictimai-siyasi, ideoloji-mənəvi həyatın normallaşmasına, stabilləşməsinə nail oldu. Və onun xüsusi diqqət yetirdiyi məsələlərdən biri də məhz dil məsələsi idi. Məsələnin ciddiliyini nəzərə alan dövlət rəhbəri mütəxəssislərin iştirakı ilə geniş müzakirələr keçirdi və həmin müzakirələr mövcud problemlərin həlli üçün kifayət qədər məhsuldar oldu.

Ümumiyyətlə, müstəqil Azərbaycan dövlətinin dil siyasətinin müəyyənləşməsində ulu öndərin müstəsna xidmətləri var. Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı ilə bağlı uzaqgörən addımlar atan ümummilli liderin “Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir” ifadəsi dərin mənə daşıyır. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra dövlətə və xalqa yenidən rəhbərlik edən ümummilli lider ana dili məsələsinə yeni səviyyədə - müstəqil dövlət quruculuğunun tələb etdiyi səviyyədə yanaşmağın təcrübəsini verdi.

1995-ci ildə qəbul edilən Konstitusiyada Azərbaycan dili milli dövlətçiliyimizin rəmzlərindən biri olaraq təsbit edildi. Konstitusiyanın qəbulu ərəfəsində dövlət dilinin adı ilə bağlı keçirilən geniş ictimai müzakirələr Azərbaycan dilinin nüfuzunun artırılmasına təsir etdi, dövlət dilinin müstəqil dövlət üçün nə demək olduğunu əyani şəkildə göstərdi. 2001-ci ildə ümummilli liderimizin imzaladığı “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Fərman isə yalnız cari bir sənəd deyil, xüsusi tarixi əhəmiyyət daşıyan böyük siyasi hadisə idi. Məhz Heydər Əliyevin yürütdüyü dil siyasətinin nəticəsində bütün dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarında, indiyə qədər

Azərbaycan dilindən istifadə etməmiş qurumlarda dövlət dili, sözün həqiqi mənasında, bərqərar edildi. Eləcə də, latın qrafikasına keçid prosesi başa çatdırıldı. 30 sentyabr 2002-ci ildə isə ulu öndər tərəfindən “Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında” Qanun təsdiq olundu.

Bu sənəddə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin dövlət dili olaraq işlədilməsini öz müstəqil dövlətçiliyinin başlıca əlamətlərindən biri sayır, onun tətbiqi, qorunması və inkişaf etdirilməsi qayğısına qalır, dünya azərbaycanlılarının Azərbaycan dili ilə bağlı milli-mədəni özünüifadə ehtiyaclarının ödənilməsi üçün zəmin yaradır. Bu qanun, ölkə Konstitusiyasına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi hüquqi statusunu nizamlayır.

Ötən illər ərzində isə bu qanun xeyli dərəcədə təkmilləşdirilib. Ümummilli liderin 2001-ci il avqustun 9-da imzaladığı Sərəncama əsasən avqustun 1-i respublikamızda Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü kimi qeyd edilir. Bu, Azərbaycan dili tarixində əlamətdar, önəmli hadisədir. Bundan əlavə, qəbul edilən digər fərman və sərəncamlar əsasında dilimizin inkişafı, ana dilin-

də təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılıb. Təqdirəlayiq haldır ki, ümummilli liderin ideyalarını layiqincə yerinə yetirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev doğma dilimizə, milli adət-ənənələrimizə, qədim mədəniyyətimizə böyük həssaslıqla yanaşır.

Azərbaycan ədəbiyyatını, azərbaycanlı düşüncəsini əks etdirən sanballı əsərlərin latın qrafikasında yenidən nəşr edilməsi məhz dövlət başçısının təşəbbüsü ilə baş tutdu. Prezidentin 2004-cü il yanvarın 12-də imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” Sərəncamı, həm də, əlifba ilə bağlı problemləri tamamilə həll etdi. Bunun da nəticəsində kütləvi nəşrlərin latın qrafikasına keçirilməsi təmin olundu. Dövlət başçısının sonrakı sərəncamları əsasında isə 150 cildlik “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası”, 100 cildlik “Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası”, 100 cildlik “Azərbaycan ədəbiyyatı kitabxanası” seriyasından olan yeni nəşrlər respublika kitabxana şəbəkəsinin latın qrafikalı ədəbiyyat fondunu zənginləşdirdi. Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi mühüm və uğurlu tədbirlərdən biri də 2004-cü il 13 yanvar tarixində imzaladığı “Azərbaycan milli ensiklopediyasının nəşri haqqında” Sərəncam oldu.

Prezident İlham Əliyev milli xüsusiyyətlərimizin saxlanması ana dili və ədəbiyyatımızın başlıca amillərdən olduğunu dəfələrlə diqqətə çəkərək deyib: “Bizi millət kimi qoruyub saxlayan məhz dilimiz, ədəbiyyatımız, tariximiz, ənənələrimizdir”.

Ölkə başçısı, həmçinin, 2012-ci il mayın 23-də “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında” Sərəncam imzalayıb. Sərəncamda deyilir: “Son dövrlərdə müasir Azərbaycan ədəbi dilinin tükənməz imkanlarından lazımınca və düzgün istifadə edilməməsi diqqət çəkir. Ədəbi dilimizin özünəməxsus inkişaf qanunauyğunluqlarına xələl gətirə biləcək yad ünsürlərin üzə çıxarılması və qarşısının alınması istiqamətində mütəxəssislər heç də həmişə çəviklik nümayiş etdirə bilmirlər. Nəticə etibarilə dövlət dilimizin tətbiqi sahəsində bir sıra problemlər özünü qabarıq şəkildə büruzə verir”.

Beləliklə, minilliklər boyu formalaşan və bu günümüze gəlib çatan Azərbaycan dili xalqımızın qədimliyinin simvolu, qürur mənbəyidir. Bu gün müstəqil bir dövlətimizin mövcudluğu dilimizin qorunması, dünya dilləri içərisində layiqli yer

tutması baxımından vacib tarixi imkandır. Ölkə başçısının yaxın günlərdə bu istiqamətdə imzaladığı sərəncam da sübut edir ki, dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinin sarsılmaz təməli olan ana dilimizin qorunması, yaşadılması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində dövlətimiz həmişə düşünür, yetərli tədbirlər həyata keçirir. Dərin razılıq hissi ilə qeyd etməyi özümüzə börc bilirik ki, Azərbaycan Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının sədri, millət vəkili Azay Quliyev dövlət dilimizin qorunması və inkişaf etdirilməsi ilə bağlı layihələrin dəstəklənməsinə xüsusi diqqət yetirir. Elə “Qayğı və Himayə” fondunun gerçəkləşdirdiyi bu layihənin də uğurla həyata keçirilməsinə şərait yaratması Şuranın dövlət dilimizə olan ehtiram və diqqətinin bariz nümunəsidir. Layihə ana dilimizin öz ifadə zənginliyini, səs quruluşunun səlisliyini, qrammatik strukturunun sabitliyinin qorunması istiqamətində maarifləndirici missiyanı yerinə yetirir. Bu istiqamətdə təşkilatımıza, təklif etdiyimiz layihəyə dəstək verən, qayğıyla yanaşan hər kəsə dərindən təşəkkür edirik.

Gülayə

*Musiqi, Təsviri incəsənət,
Fiziki tərbiyə, ÇQH fakültəsi:
II kurs 201-ci grup tələbəsi
Məmmədova Könül Natiq qızı*

I yerin qalibi

Gənclər arasında Azərbaycan ədəbi dilinin populyarlaşdırılması, zənginləşdirilməsi və inkişafının dəstəklənməsi

Dil – ancaq insanlara aid olan, özündə məzmun və eyni tip səslənmə (yazılış) qaydaları daşıyan şərti sistemdir. O, yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də dünya haqqında təsəvvür yaradan təbii intellektual sistemdir. Hər bir dil ayrılıqda dünya haqqında bilik, dünyanı görmək və anlamaq üçün vasitədir. Dilləri linqvistika öyrənir. Dil də şərti işarələr semotikanın predmetidir. Dilin insan təfəkkürünə və fəaliyyətinə təsirini psixolinqvistika tədqiq edir.

Hazırda Yer üzündə 7000-ə yaxın dil mövcuddur. Dünyanın yeddi dili dünya dilləri hesab olunur:

ingilis dili, ispan dili, ərəb dili, rus dili, fransız dili, alman dili, portuqal dili və s. Alimlərin fikrinə görə, son 100 il ərzində 3000-dən 6000-ə qədər dili ölüm təhlükəsi gözləyir. Dilin saxlanması üçün həmin dildə, ən azı, 100 min insan danışmalıdır.

Yer üzündə əhalinin 80%-i 7000 dildən yalnız 80 dili bilir. Qalan dillərdə əhalinin 20%-i danışır. 3,5 min dil isə əhalinin 0,2%-inə aiddir.

Milli varlıq və birliyin möhkəmlənməsində mühüm rol oynayan dil, eyni zamanda, mənəvi və mədəni zənginləşmə, elmi-texniki inkişaf üçün zəruri olan ünsiyyət vasitəsidir. Ana dili hər bir xalqın mənəvi sərvəti, mənəviyyatının güzgüsüdür. Bu baxımdan hər millətin inkişafında ən mühüm varlıq və yaşanma amili olan dilin müs-təsna rolu vardır.

Xalqımızın ana dili olan Azərbaycan dilinin inkişafında, onun dünya dilləri içərisində öz layiqli yerini tutması heç də asan olmamışdır. 1920-ci ildə bolşevik rejimi Azərbaycanın müstəqil dövlətçilik ənənəsini, milli mənlik ruhunu əhalinin şüurundan çıxarmaq üçün xalqın mənəviyyatına qarşı hücumu keçdi. Sovet dövründə dövlət dili olan Azərbaycan dili sıxışdırıldı. Milli kadrlar hazırlanması kəskin surətdə məhdudlaşdırıldı.

Ruslaşdırma siyasətinə başlandı. 70 il öz dilindən istifadə edə bilməyən xalq müstəqillik uğrunda tökülən şəhid qanlarından sonra həm müstəqilliyinə, həm də öz dilinə qovuşdu.

Azərbaycan dilinin zənginliyinə bələd olan ümummillə lider Heydər Əliyevin bu sahədə misilsiz xidmətləri olmuşdur. Son illərdə dilimizin dövlət dili kimi inkişafı dil quruculuğu ilə əlaqədar mühüm siyasətlə bağlıdır. Dilin inkişafını iqtisadi nailiyyətlərdən üstün tutan ulu öndərimiz yazırdı: "İndi biz dilimizdə sərbəst danışırıq və hər bir mürəkkəb fikri ifadə etməyə qadirik. Bu böyük nailiyyətdir ki, bizim bir millət kimi özümüzə məxsus dilimiz var, o da o qədər zəngindir ki, dünyanın hər bir hadisəsini biz öz dilimizdə ifadə edə bilirik".

Bununla belə, ana dili problemi bu gün aktual olaraq qalır. Buna görə də dövlət tərəfindən bu problemin həlli üçün müxtəlif tədbirlər görülür. Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra qəbul edilmiş bir sıra qanun və qərarlar dilin inkişaf etməsi üçün yollar açmışdır. 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmiş müstəqil dövlətimizin Konstitusiyasında Azərbaycan dili rəsmi dövlət dili elan olunmuşdur. Konstitutsiyanın 21-ci maddəsində deyilir: "Azərbaycan Respublikasının dövlət dili

Azərbaycan dilidir. Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin inkişafını təmin edir".

Azərbaycan dilinin milli-mənəvi, siyasi-hüquqi haqqının bərpa olunması istiqamətində atılmış vacib addımlardan biri 18 iyun 2001-ci ildə "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" Fərmanın imzalanması olmuşdur. Fərmanda Azərbaycan dilinin tarixi inkişaf yolları, habelə müstəqil dövlətçilik atributu kimi rol və funksiyası göstərilmiş, on il ərzində onun geniş tətbiqi vəziyyəti hərtərəfli nəzərdən keçirilmişdir. Eyni zamanda, problem və nöqsanlar müəyyən-ləşdirilərək onların aradan qaldırılması barədə müvafiq tapşırıqlar verilmiş və qəti olaraq 2001-ci il avqust ayının 1-dən latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçilməsi qərara alınmışdır.

Prezident sərəncamında qeyd olunur ki, müstəqilliyimizin bərpasından sonra yaranmış tarixi şərait xalqımızın dünya xalqlarının ümumi yazı sisteminə qoşulması üçün yeni perspektivlər açmış və latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasının bərpasını zəruri etmişdir.

Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev dil məsələsinə dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi yanaşdı. Ulu öndər qeyd edirdi ki, xalqın, insanın öz

ana dilindən əziz bir şeyi ola bilməz. Məhz dilə dövlət səviyyəsində belə yanaşmanın nəticəsidir ki, "Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Gününün təsis edilməsi haqqında" 9 avqust 2001-ci il tarixli Prezident fərmanı ilə xalqımızın əlamətdar bayramları sırasına biri də əlavə olunmuşdur.

Ulu öndərin ana dilinin taleyi barədə təməl düşüncələrini şərtləndirən dil quruculuğundakı ideya istiqaməti bu gün də müasir siyasi baxışlara uyğun səviyyədə aparılmaqdadır. Bu istiqamətdə atılmış vacib addımlardan biri də ulu öndərin 2003-cü ildə təsdiq etdiyi "Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunudur. Bu qanunda Azərbaycan dili müstəqil dövlətçiliyin əsaslarından biri olaraq qəbul edilmiş, onun digər dillər arasında yaşaması və təkmilləşdirilməsi sahəsində konseptual ideyalar irəli sürülmüşdür.

2004-cü il yanvarın 14-də təsdiq edilmiş "Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında", eləcə də 2007-ci il 30 dekabr tarixli "Dünyaya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin Azərbaycan dilində nəşri nəzərdə tutulan əsərlərinin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında" sərəncamları ana dilinin həyatımızın bütün sahələrində tam və müfəssəl tətbiqini gerçəkləşdirmişdir.

23 may 2012-ci ildə "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı Azərbaycan dilinin tətbiqi və inkişafı üçün yeni bir addımdır. Bu sənəddə Azərbaycan dilinin tarixi əsasları barədə mükəmməl təsəvvür yaradılmış və inkişaf problemləri haqqında sistemli şəkildə bəhs edilmişdir. Xüsusən, Azərbaycan dilinin mənşəyi ilə bağlı davam edən yanlış konsepsiyaya son qoyulması, tarixi faktlara əsaslanaraq Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, inkişaf etdirilməsi üçün həm inzibati, hüquqi-siyasi, həm də elmi-nəzəri istiqamətlər müəyyənləşdirilməsinin zəruriliyi qeyd edilmişdir.

Görkəmli Azərbaycan ədəbiyyatşünası və tənqidçisi, böyük ziyalı Firudin bəy Köçərli dilin bu özəl keyfiyyətini, yəni ana, vətən anlayışları ilə sıx və qırılmaz tellərlə bağlılığını xüsusi olaraq vurğulayaraq yazırdı:

“Ana dili millətin mənəvi diriliyidir... Ananın südü bədənin mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır. Hər kəs öz anasını və vətənini sevdii kimi, ana dilini də sevir”.

Bəli, Ana və Vətən qədər sevdiyimiz dilimizi sevməklə yanaşı, həm də onu qorumaq, inkişaf etdirmək, saflaşdırmaq da həmişə vəzifə olaraq qarşıda durur.

Azərbaycan Respublikasının dövlət dili olan Azərbaycan dilinin hazırda dünya dilləri sırasında özünəməxsus yeri, necə deyərlər, imzalar içərisində imzası vardır. Bu işə asan olmamışdır. Tarixin sərt sınaqlarından keçərək, müxtəlif inkişaf mərhələlərini yaşamış, zənginliyini qoruyub saxlamışdır.

Ana dilinin saflığının qorunması, ədəbi dilimizin yad ünsürlərdən təmizlənməsi istiqamətində müvafiq əməli tədbirlərin həyata keçirilməsi də muhum hadisələrdən biridir. Ölkə Prezidentinin AMEA-nın 70 illik yubileyindəki məruzəsində qeyd etdiyi kimi, bu sahədə ciddi nöqsanlar müşahidə olunur. Problemin tezliklə həlli üçün ilk növbədə bu istiqamətdə tədbirlər planı hazırlamaq və maarifləndirmə işini gücləndirmək lazımdır. Eyni zamanda problemin düzgün və elmi şəkildə həlli üçün ana dilinin zəngin daxili imkanlarından, söz yaradıcılığından bəhrələnmək də məqsədəuyğundur. Düşünürük ki, bu məsələdə qardaş Türkiyənin dilçi alimlərinin təcrübəsindən istifadə etmək də faydalı olar. Onu da qeyd etmək lazımdır

ki, bir sıra ölkələrdə bu problemin düzgün və operativ həlli üçün inzibati qaydada cəza tədbirləri tətbiq olunur və özünün səmərəli nəticələrini verir.

Dünya dilçilik elminin müasir inkişaf meyillərini nəzərə almaqla sosiolinqvistika və dilin psixologiyası ilə bağlı prioritet istiqamətlərin müəyyən edilməsi, prioritet istiqamətlər baxımından əhəmiyyət daşıyan nəzəri bazanı təkmilləşdirmək, onu təbliğ etmək və tanıtmaq, sosiolinqvistika və dilin psixologiyası ilə bağlı mövcud problemlər üzrə elmi mövzular müəyyən etmək və onların tədqiqini təşkil etmək,

Azərbaycan dilinin müxtəlif dialekt və şivələrinin müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə öyrənilməsinə təmin etmək məqsədilə Qarabağ, Borçalı, Dərbənd və Cənubi Azərbaycanın dialektoloji atlaslarının hazırlanması...

Qeyd edək ki, indiyədək bu sahədə müəyyən işlər görülmüş və böyük rezonans doğuran Azərbaycan dilinin Naxçıvan dialektoloji atlası nəşr olunmuşdur. Gələcəkdə adı çəkilən bölgələr üzrə də belə bir sanballı işin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur.

Qədim dillər və mədəniyyətlərin, eləcə də qədim dünya dillərinə məxsus qaynaqların öyrənilməsi. Bu

məsələ Azərbaycan dilinin yazıyaqədərki dövrünün tədqiqi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu məqsədlə 2013-cü ildə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda Qədim dillər və mədəniyyətlər şöbəsi yaradılmış və artıq bu məsələ üzrə müəyyən layihələrin həyata keçirilməsinə başlanılmışdır. Qədim dünya dillərində mövcud olan türk leksikasının tədqiqata cəlb edilməsi Azərbaycanın etnik və dil tarixinin öyrənilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətli məsələlərdən biridir.

Etiraf etmək lazımdır ki, bu gün canlı danışıq dilimizdə müşahidə olunan bəsitlik, müasir ədəbi əsərlərin qıtlığı, kütləvi informasiya vasitələrinin dilindəki üslub pozuntuları və qəlizlik bizim dilçilərin və ədəbiyyatşünasların araşdırmalarında lazımi yer tutmur. Heç kəsə elə gəlməsin ki, dilin dövlət dili elan edilməsi ilə dillə əlaqəli olan bütün problemlər aradan qaldırılır. Daim dilin keşiyində dayanmalı olan insanlar, təəssüf ki, müasir dövr üçün zəruri sanballı tədqiqatları həyata keçirmirlər.

Sonda onu da qeyd etməliyik ki, dili qorumaq yalnız o işlə məşğul olan tədqiqatçıların, alimlərin işi deyil. Hər bir şəxs öz dilini qoruyub saxlamağı bacarmalıdır.

*Musiqi, Təsviri incəsənət,
Fiziki tərbiyə, ÇQH fakültəsi:
II kurs 201-ci qrup tələbəsi
Ağazadə Ləman Kamil qızı*

II yerin qalibi

Gəncliyimizin ümdə vəzifəsidir

Ana dilimizin qorunması və inkişaf etdirilməsi mövzusunda bəhs edərkən ilk olaraq böyük sənətkarımız Cəlil Məmmədquluzadənin “Anamın kitabı” pyesi yada düşür. O mənada ki, “Anamın kitabı” öz dövrü (və bütün zamanlar) üçün əsl ana dili mücadiləsi meydanıdır. Böyüdü bəybaşa yetirdiyi üç ziyalı oğlunun biri Osmanlı türkcəsində, biri firəng, biri də ərəb-fars dilində danışan ana sanki odla-su arasında qalıb; Hətta yeganə bacılarını da danışdıqları dildə təhsil almış şəxsə ərə vermək savaşı açan üç oğulun heç birinin dilini doğma anaları belə anlamaqda çətinlik çəkir. Bu dərdi çəkə bilməyən ana əsəbindən, məyusluğundan mənəvi intihar anı yaşayır. Bu ağır durumunda belə o, öz doğma balalarına anlada bilmir ki, birliyinizi yad dillərin hesabına

qeyb etməyin, öz milli-mənəvi kökünüzdən uzaq düşməyin. İş o yerə çatır ki, doğma bacıları yad dillərin təsiri altında ailə birliyinin tifaqını dağıdan qardaşlarına qarşı çıxır, daha doğrusu, üsyan edir. Müəllif dərin bir vətəndaşlıq sayğısı ilə ana dilinin müqəddəsliyini önə çəkir, onu yad təsirlərin ayağına verməyin törətdiyi fəsadları yetərincə ifadə edir.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd etmək vacibdir ki, ana dilinə yabançı və biganə münasibət hallarına bu gün də sıx-sıx rast gəlmək olur. Özü də bu hal daha çox biznes, mətbuat, teleməkan sahələrində çalışıb-işləyən şəxslər arasında daha yayğındır. Öz ilkinliyinə sadıq ziyalıların, sadə kənd insanların danışığında ana dilimizin saflığı, zəngin lüğət tərkibi həmişə özünü açıq-aydın büruzə verir.

Sürətlə qloballaşan cəmiyyətdə, bütün sahələrdə olduğu kimi, dil müstəvisində də arzuolunmaz aşınmalar gedir. Sözünün əvvəlini xalis ana dili ilə başlayan elə insanlar var ki, sözünün arxası yad dillərdən gələn ifadələrlə bitir. Elə bil ki, bu adamlar yad dildə danışmalarını haradasa özlərinə üstünlük bilir, xüsusi ədayla bunu nümayiş etdirirlər. Təbii ki, çox dil bilmək müsbət haldır. Bu barədə klassiklərimizin, müdriklərimizin kifayət

qədər məsləhətləri var. “Bir dil bilirsənsə bir, iki dil bilirsənsə iki, daha çox dil bilirsənsə daha çox adamsan” deyib aqillərimiz. Ancaq çox dil bilmək bir ayrı şey, ayrı-ayrı dillərdən gələn sözləri yeri gəldi-gəlmədi ana dilimizə tətbiq etmək bir ayrı şeydir.

Ana dili də qızıl əyarı, ölçüsü kimidir. Xüsusilə doğma Azərbaycan dilimizin mükəmməl bir zərifliyi, zənginliyi var. Dünyaşöhrətli sənətkarlar Aleksandr Düma, A.S.Puşkin, M.İ.Lermontov və b. Azərbaycan dilinə xüsusi maraq göstərmiş, dilimizin bölgədə tutduğu mövqeyi yüksək qiymətləndirmişlər. Eyni zamanda bu gün dövlət səviyyəsində dilimizin saflığının qorunması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində vacib tədbirlər həyata keçirilir, dilin qorunmasına birbaşa cavabdeh olan qurumlara lazımi tapşırıqlar verilir, müzakirələr aparılır, ana dilinə yad münasibət bəsləyənlər ictimai qınağa tuş gəlir. Məsələn, ana dili təəssübkeşləri heç zaman qəbul etmirlər ki, dilimizdə “açıqca” sözü olduğu halda yeri gəldi-gəlmədi “otkritka”, “salam” sözü olduğu halda onun rusca variantı, “ümumiyyətlə”, “bir sözlə” sözləri olduğu halda onların əcnəbi qarşılığı və s. işlədilsin. Ya efir məkanından “tak toçni”,

“sovsem”, “tovariş”, “zato” sözləri səsləndirilsin. Bağışlanmaz haldır ki, bəzən televiziya məkanından belə cümlələr eşidirik: “Mütəxəssislər xəstəxananın ərzaq təchizatı şöbəsini ziyarət etdilər”. Və yaxud bundan da qeyri-dəqiq bir ifadə...

Heç cür fərqiñə varılmır ki, burada “ziyarət” sözündən istifadə etmək gülüncdür. Daha dolğun şəkildə “baş çəkдилər” “nəzərdən keçirdilər” demək olar. Tutaq ki, “maldarlıq fermasını ziyarət etdilər” cümləsi də eyni mənfi emosiyayı doğurur. Unutmaq olmaz ki, ziyarət etmək daha çox müqəddəs anlayışdı, pək, ülvi, milli və dünyəvi məfhumları, iqamətləri, tarixi abidələri ziyarət etmək olar. Eləcə də doğma, əziz insanları, məkanları. Unutmaq olmaz ki, dil ulularımızın bizə yadigar qoyduqları milli sərvət, qürur mənbəyidir. Onu qorumaq, xüsusilə, gənc-nəslə doğma ana dilimizə daim sayğılı böyüdüb-tərbiyə etmək ümdə vəsifələrdən biridir.

Qədim xalq mahnımızda ona görə “danış, dilinə qurban” deyilir ki, o dil doğma ana dili kəlmələrinə açılır. Laylamız o dildə çalınmışdır. Bu zərif, həzin dilə zorla, anlaşıqsız ifadələri gətirməməliyik. Xüsusilə poeziyamızı dil xətələrindən qorumalıyıq. Ona görə ki, ana dilimizin təmizlən-

məsi prosesi əsrlər boyu məhz anadilli poeziyamız tərəfindən gerçəkləşdirilmişdir. Ən qədim sözlərimiz poeziya vasitəsilə gününüzə yetib. Lakin təəssüflər olsun ki, indi çox vaxt sönük poeziya nümunələri dilimizin korlanmasını sürətləndirir. Məsələn, bir “poetik” mənbədə oxuyuruq: “Əfsus, oxuyanmırıq ürəyin insanların”. Göründüyü kimi, burada dilin bütün təbii sisteminə xələl gətirilmişdir. Əvvəla, “Oxuya bilmirik” əvəzinə əndrabadi şəkildə “oxuyanmırıq” ifadəsi işlətmək çox gülüncdür. Eyni zamanda dilimizdə “ürəyin insanların” kimi əcaib söz birləşməsi yoxdur. Əslində “insanların ürəyini” deyilməlidir. Yəni, əfsus, insanların ürəyini oxuya bilmirik” deyilməlidir. Təəssüf ki, şair formalizm naminə dil qanunlarını pozmuş, nəticədə pinti bir misra icad etmişdir. Bütün halı ilə dilimizi bu cür qüsurlu və zərərli müdaxilələrdən qorumalıyıq. Dilin qorunması, xüsusilə, gəncliyi bu istiqamətdə tərbiyə etmək məsuliyyəti ilk növbədə təhsil müəssisələrinin üzərinə düşür. Təhsil müəssisələri bu istiqamətdə aparıcı mövqe nümayiş etdirməlidirlər. Dil ilk növbədə təməldən düz qurulmalıdır. Yol vermək olmaz ki, yetişməkdə olan gənc nəsil qloballaşmanın xarakterindən irəli gələn həyat

gerçəkliklərini yeri gəldi-gəlmədi dilimizə də tətbiq etsinlər. Bu mənada ulu öndər Heydər Əliyevin ana dilimizə olan münasibəti mükəmməl örnekdir. Böyük qürurla “Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən Azərbaycanlıyam” – deyən ümummilli liderin bu səslənişinin qürur mənbələrindən biri də doğma ana dilimiz, Azərbaycan dilidir. Onu yaşatmaq, yad təsirlərdən qorumaq gəncliyimizin ümdə vəzifəsidir.

*Musiqi, Təsviri incəsənət,
Fiziki tərbiyə, ÇQH fakültəsi:
II kurs 201-ci qrup tələbəsi
Ələkbərova Çinarə Əfqan qızı*

III yerin qalibi

Dilimizin keşiyində dayanmaq borcumuzdur

“Nə deyirlər desinlər, dünyadakı hər şey, bəli, məhz hər şey elə sözdür, yəni ana dilinin özüdür... Söz mahnıya dönə bilər, söz fəzaya qalxıb yerə enə bilər... Mən onların, yəni sözün və dilin qarşısında baş əyirəm...”

Dünyaşöhrətli yazıçı-filosof Pablo Nerudanın dil, söz haqqında qələmə aldığı bu sətirləri həyəcansız oxumaq olmur. Böyük ədib fəxarətlə bəyan edirdi: “Mənim dilim nə qədər gözəldir və bizə qaşqabaqlı konkistadorlardan necə məlahətli bir dil miras qalıb...”

Dil xalqlararası mədəniyyətin, ruhun anlaşma açarı, ötürücüsü, fikirdən ifadəyə çevrilişdi.

Bu sətirləri yaza-yaza yaddaşımın ən etibarlı aləmində daim yaşayan bir epizodu dönə-dönə

xatırlayıram; Deməli, Daniel Defonun çox məşhur macara romanı olan “Robinzon Kruzo”dan yadımda qalanlardı... Atıldığı kimsəsiz və çıxılmaz adada tənhalığın hər üzünü yaşayan Robinzon yaşamaq və xilas olmaq naminə hər cür çətinliyə qatlaşır, özünə yetərli bir təsərrüfat, yaşayış şəraiti qurur. Düz 15 il müddətində kimsəsiz adada yalqız, təkbaşına ömür sürən bu fədakar insan bütün rahatlığını əldə edəndən sonra yalnız bir şeyin xiffətini çəkir, məhz bir şeyin əzabını yaşadığı üçün intihar etmək istəyir; bu, kiminləsə danışmaq ehtiyacıdır. Tənha ada qəhrəmanı onunla öz ana dilində danışa, anlaşılan bir insan diləyir onu bu əzablara düşər edən Allahdan. Özündən adam uydurur; xəyali bir adam... O xəyali adamdam söz soruşur, o xəyali adamın yerinə özü cavab verir, ona səmavi kitablardan oxuduqlarını danışır, məsləhət verir: “Yalnız həlim, mülayim adamlar xoşbəxtliyə layiq olurlar”. Tənhalıq kralı Robinzon hətta cansız kuklayla, ikonayla, sadıq köpəyi ilə belə öz ana dilində danışır, onların əvəzindən sual verib-cavab alır.

Bu epizodlar ana dilinin insan həyatında nə qədər mühüm, əvəzsiz bir amil olduğunun bariz ifadəsidir. Bu əsəri oxuduqca ana dilinə olan sonsuz

ehtiyac hissi hər kəsin ruhuna hakim olur. Onun necə bir əvəzolunmaz nemət olduğunu bütün incəliklərinə qədər dərk edirsən. Heyran olursan ki, bütün dünyadan təcrid olunmuş, əli və ümidi heç yerə çatmayan, dəfələrlə insan əti yeyən vəhşilərin caynağından zorla can qurtaran tənha, zavallı bir qoca öz ana dilinin qayğısına necə böyük fədakarlıqla qalır, öz ana dilini həyatının son illərində rast gəldiyi hindu gəncə necə böyük şövqlə, yerli-yataqlı öyrənməyin qayğısına qalır, bircə hərfin belə yanlış ifadə edilməsinə yol vermir.

Ümumiyyətlə, tarixdə böyük şəxsiyyətlər həmişə doğma dillərinin saflığı, inkişafı, qorunması yolunda dönməz mücadilə aparıblar. Dahi şairimiz Məhəmməd Füzuli hələ 16-cı əsrdə doğma dil qanunlarını pozan xəttatlara, mirzələrə etiraz edərək yazırdı: “Qələm olsun o katibin əli ki, bir nöqtə yoxluğu ilə “göz”ü “kor” edir”.

Ancaq təəssüflər olsun ki, Füzuli dönəmindən 5 əsrlik bir zaman məsafəsi keçməsinə baxmayaraq ana dilimizin saflığının qorunması problemi hələ də humanitar sahənin əsas mövzularından biri olaraq qalmaqdadır. İndinin özündə belə küçə və meydanlarda yerləşdirilən elə ad, ünvan reklamına rast gəlmək olur ki, adam bəzən hər hansı

yabançı şəhərə düşdüünün heyrətini yaşamalı olur. Çox yaxşı və təqdirəedici haldır ki, dövlət səviyyəsində bu cür halların aradan qaldırılması istiqamətində mühüm layihələr həyata keçirilir, dilimizin qorunmasına yönəli təşəbbüslər dəstəklənir. Heç vaxt unudulmur ki, ana dilimizin anlaşma coğrafiyası, işlənmə dairəsi çox böyükdür. Bu dil yüz milyonlarla insanın anladığı böyük türk dilinin orta q daşıyıcısıdır. Həzrəti Peyğəmbərimiz belə bu dilin uzun ömürlü olacağını qutlamışdır. Ən etibarlı mənbələrdə yazılanlarda: “Həzrəti Peyğəmbərimiz qarşı səmtdən yel kimi ötüb keçən atlıları göstərib “onlar hansı dildə konuşurlar?” – deyə xəbər aldı. Cavab verdilər ki, türk dilində. Peyğəmbər əfəndi uzun müddət o yelqanadlı atlıların arxasınca baxıb buyurdu ki, türklərin dilini öyrənin, onların hakimiyyəti uzun sürəcəkdir.

Azərbaycan dili Peyğəmbər əfəndimizin qutladığı türk dilinin ən işlək, zəngin, saf qollarından biridir. Təsədüfi deyil ki, böyük şairimiz Şəhriyar yazırdı ki, dünyada gözəl dillər, şivələr çoxdur, ancaq mənim doğma Azərbaycan dilim kimi lisan (dil) ola bilməz.

Bu dilin saflığının qorunması isə yetişməkdə olan gəncliyimizdən asılıdır. Gənclik unutmama-

lıdır ki, anamız ilk laylamızı bu dildə çalıb, “Vətən”, “ana” sözlərinə dilimiz bu dildə açılıb. Bu dillə boy atmış, ən istəkli duyğularımızı bu dildə anlatmışıq. Onun gözəlliyini qorumaq, yad təsirlərə məruz qoymamaq boynumuzun borcudur. Öz dilinə vəfalı olmayanlar millətinə, torpağına da sahib çıxma bilməz. Hələ ötən əsrin əvvəllərində dahi Üzeyir Hacıbəyli “O olmasın, bu olsun” komediyasında ana dilinə sahib çıxma bilməyənləri Məşədi İbadın dili ilə tənqid edib yazırdı ki, mən “Tarixi-Nadir”i yarıyacaq oxumuşam, ancaq bu zavallının dilindən bir şey başa düşə bilmədim...”

“Efirlərdə küçə sözləri baş alıb gedir... Azərbaycan dilini bilməyənlər efirləri, kanalları zəbt ediblər...”

Bu fikirlər tanınmış yazıçı-publisist Xeyrəddin Qocaya məxsusdur. “Ekranada, efirdə oyunlar” məqaləsində belə yazır. Davam edir ki, tez-tez belə eşidirik: “Sponsorumuz filan uşaq bezinə minnətdarıq”. A kişilər, uşağa sarılan bezdən sponsor olar? Bu, yalnız imkanlı insana, təşkilata xas olan bir anlayışdı. Yaxud, tez-tez deyirlər: “Yep-yeni”. Bizdə “yeni” sözü var, “yep” nədir, bu sözün qabağına pərçim ediblər? Bəs “ilk öncə” nədir? Azərbaycan dilində belə söz yoxdur...”

Heç “Görməzdən gəlirik” ifadəsi də yoxdur. Ancaq mətbuatımızda sıx-sıx işlədirlər. X.Qoca demiş: “Belələri Azərbaycan dilini təmiz bilmirlər”. Və istinad edir ustadı Mirzə Cəlilə... Böyük sənətkar yazırdı: “Dünyada hər bir kəs üçün sözdən böyük yadigar yoxdur. Zira ki, mal, mülk tələf olub gedir, amma söz qalır”.

Doğrudan da belədir. Söz, deməli dil əbədidir. Ancaq dilin gözəlliyini, milli dəyərini də qorumaq başlıca vəzifə olmalıdır. Daha belə demək olmaz ki, “Səhər dan yeri ağarır”. Bu cümləni söyləyən fərqi nə varmır ki, səhər dan yeri ağarır də... Sadəcə, ya “səhər açılır” demək lazımdı, ya da “dan yeri ağarır”. Yaxud, bəzən görürsən belə deyirlər: “Niyə görə...” Tamamilə yanlışdır. Ona görə ki, “niyə” sözünün özü sual xarakterlidir. Bu, əslində “nəyə görə” şəklində deyilməli və yazılmalıdır.

Beləliklə, dilimizi qorumaq və inkişaf etdirmək gəncliyimizin əsas hədəfi olmalıdır. Biz gənclər, xüsusilə, tələbələr gələcəyin dilqoruyanları olmalıyıq.

*Musiqi, Təsviri incəsənət,
Fiziki tərbiyə, ÇQH fakültəsi:
II kurs 201-ci qrup tələbəsi
Bayramova Könül Maarif qızı*

IV yerin qalibi

Dil ana südü kimi müqəddəsdir

Doğma, xalqımız mənəvi sərvəti olan ana dilimizin taleyi də eynən millətimizin taleyini xatırladır. Hər ikisi eyni yolu keçib gəlib. Əsrlər boyunca yadellilərin ağır basqısına düçar olan xalqımızın dili də eyni məhrumiyyətlərə, işgəncələrə məruz qalıb. Dilimizin də aşağılandığı, həbs edildiyi, hər tərəfdən təhqirə məruz qaldığı günlər olub. Necə deyərlər, sürgün edilib, haqqı tapdınıb. Xüsusilə çar Rusiyası və sovetlər dönəmində bu təzyiqlərin doğurduğu mənəvi ağrı daha ağır olub. Ondan da əvvəl ərəb, fars basqıları doğma ana dilimizin danılması, dalana sıxışdırılması istiqamətində bütün imkanlarını səfərbər edib. Nə yazıqlar ki, vaxtilə ərəb-fars tərkibli sözlərin sıx-sıx işlədilməsi səbəbindən bu gün biz klassiklərimizi yetərinə mütaliə edə bilmirik. Ən yaxşı

halda bu, sətri və poetik tərcümələr vasitəsilə mümkün olur. Eyni zamanda, hələ IX-XIII əsrlərdə öz ana dilimizdə yazıb-yaratmağa təşəbbüs göstərmiş sənət korifeylərimizi dərin sayğı hissi ilə yad edirik ki, məhz onların fədakar ana dili sevgiləri doğma dilimizin imzalar içində yoxdan vara çevrilməsi prosesində əvəzolunmaz, çox dəyərli xidmətlər göstərib. Klassiklərimiz sözü, yəni ilk növbədə dili nəhayətsiz ümmanla müqaisə ediblər. Dahi şairimiz Nəsimi sözü, eyni zamanda dili cahanın yaranması üçün vasitə, səbəb və elə “xaliqu-cahan” adlandırdı:

*Dinləgil bu sözü ki, candır söz,
Aliyü-asiman məkandır söz.
Şeş cəhətdən münəzzəh anlavü bax,
Söylə kim xaliqu-cahandır söz.
Nazilü münzil anla kim bilir,
Kəndi kənduyə tərcümandır söz.*

Böyük şairə görə sözə, eyni zamanda dilə məxsus olan bütün əlamətlərin hamısı Haqqa nişan verilir və beləliklə Haqq ilə söz, dil, fikir mahiyyətə eyniləşdirilir. Başqa sözlə, söz haqq zatının hər fə və kəlmə (deməli, dil fakt) şəklində izharıdır. Həzrəti Əli ibn Əbutalib vaxtilə “Ey yol-

göstərənim, sənə sığınram” deyə səsləniş edirdi və şəhadət verirdi ki, peyğəmbər sözü könül aləmində bir xəzinə, yardım və nicat vasitəsidir:

*Ərşi-rəhman dedi, nəbi könülə,
Çünki gördü könüldə kandır söz.*

Möhtəşəm “Kitabi-Dədə Qorqud” dastan-eposumuzdan yönü bəri yazılı və şifahi söz xəzinəmiz ana dilimizin inkişaf etməsi və imzalar içində öz varlığını sürdürməsi üçün müstəsna xidmət göstərmişdir. Məhz şifahi və yazılı anadilli söz xəzinəmiz sayəsində ana dilimiz arınıb-təmizlənilib, öz istiqamətini və yerini təyin edib, hətta qonşu xalqların mədəniyyətini inkişaf etdirib, nəticədə böyük imkanlara malik müasir Azərbaycan dili formalaşmışdır. Ötən yüzilliklərdə Qafqaza səyahət edən çox sayda məşhur səyyah, alim və şairlər birmənalı şəkildə qeyd etmişdilər ki, Qafqaza Azərbaycan dili hakimdir. Təkcə Azərbaycan dilini bilmək bəs edər ki, Qafqazda yaşayan bütün etnik qruplarla ünsiyyət yarada biləsən. Çoxsaylı elmi mənbələrdə, tarixi qərar və təkliflərdə, vətəndaş təəssürələrində birmənalı şəkildə vurğlanır ki, hər bir azərbaycanlı dilimizin dövlət dili kimi fəaliyyət göstərməsindən böyük qürur hissi keçir.

rir. Ölkəmizin zaman-zaman müxtəlif imperiyalar tərkibində yaşamağa məcbur olmasına baxmayaraq, ana dilimiz hətta bu ağır vaxtlarda belə milli məfkurənin, milli şüurun və milli-mədəni dəyərlərin layiqincə yaşamasını və inkişafını təmin etmişdir. Bu gün onun qorunması və qayğı ilə əhatə olunması müstəqil Azərbaycanın hər bir vətəndaşının müqəddəs borcudur. Ana dilimiz öz ifadə imkanlarının zənginliyi, səs quruluşunun səlistliyi və qrammatik strukturunun sabitliyi ilə səciyyəlidir. Müasir Azərbaycan ədəbi dili siyasi-ictimai, elmi-mədəni sahələrdə geniş işlənmə dairəsinə malik, yüksək yazı mədəniyyəti olan və daim söz ehtiyatını zənginləşdirən bir dildir. O, özünün indiki yüksək səviyyəsinə görkəmli şair və yazıçıların, maarifpərvər ziyalıların zəhməti sayəsində çatmışdır. Bu prosesdə Azərbaycan dilçilik elminin böyük xidməti vardır. Azərbaycanda müasir mətbuatın, teatrın və təhsil sisteminin təşəkkül tapması, xalqımızın ictimai-siyasi və mədəni həyatında baş verən dəyişikliklər Azərbaycan dilçiliyinin də inkişaf yolunu müəyyən etmişdir.

Ana dili ilə bağlı yeni-yeni dərsliklər, lüğətlər və sanballı elmi tədqiqatlar meydana çıxmışdır. Bu sahədə görkəmli ziyalılarımız Mirzə Kazım bəy, Mirzə Fətəli Axundzadə, Rəşid bəy

Əfəndiyev, Sultan Məcid Qənizadə, Məhəmməd ağa Şahtaxlı, Nəriman Nərimanov, Üzeyir Hacıbəyli və başqalarının mühüm xidmətləri vardır. Ana dilimizin tədqiqi xüsusilə ötən əsrin ilk onilliklərindən başlayaraq bilavasitə diqqət mərkəzində olmuşdur. Həmin dövrdə Üzeyir Hacıbəyli, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Bəkir Çobanzadə, Cavad Axundzadə, Xəlil Səid Xocayev və digərlərinin dilimizin qrammatikasına dair bir çox tədqiqatları işıq üzü görmüşdür. 1926-cı ildə Birinci Türkoloji Qurultayın Bakıda keçirilməsi ölkəmizdə dilçilik sahəsində əldə olunan nailiyyətlərin məntiqi davamı kimi yeni-yeni tədqiqatların meydana çıxmasına təkan vermişdir.

Xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyev respublikamıza rəhbərlik etməyə başladığı ilk vaxtlardan Azərbaycan ədəbi dilinə ayrıca diqqət yetirmiş, ana dilimizin Azərbaycan SSR Konstitusiyasında dövlət dili kimi xüsusi maddədə göstərilməsinə nail olmuşdu. Heydər Əliyevin hazırlayıb həyata keçirdiyi dövlət quruculuğu strategiyasının tərkib hissəsi olan dil siyasətinin nəticəsidir ki, 1970-ci illərdə Azərbaycan dilinin tarixi intensiv şəkildə öyrənilmiş, müasir Azərbaycan dilinin problemləri ilə bağlı çoxsaylı elmi-nəzəri əsərlər yaradılmışdır. Ali məktəblər üçün yazılmış dörd

cildlik "Müasir Azərbaycan dili" dərsliyi 1974-cü ildə məhz ulu öndərin təşəbbüsü ilə milli dilçilik elminin inkişafına töhfə kimi qiymətləndirilərək respublikanın Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür. Bu tendensiya sonrakı illər ərzində də dövlət tərəfindən xüsusi diqqətlə davam etdirilmişdir. Bu gün də Azərbaycan dilinin saflığının qorunması dövlət siyasətimizin əsas hədəflərindən biridir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə dünya ədəbiyyatının seçmə nümunələrinin və klassiklərimizin əsərlərinin latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası ilə nəşr edilib ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilməsi faktını xüsusilə qeyd etmək olar. Ölkə başçısının son illər dilimizin qorunması ilə bağlı imzaladığı qərarlar da buna əyani sübutdur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, son illər bir çox tele-radio və mətbuat məkanlarından, küçə və prospektlərdə yerləşdirilən afişalarda dilimizin saflığı, gözəlliyi pozulur, xüsusilə, tele-radio verilişlərinin aparıcıları bu sahədə məyusedici hallara yol verirlər. Başlıca səbəb odur ki, bu tipli verilişlərin aparıcıları çox vaxt qeyri-peşə sahələrinin daşıyıcıları olur. Öz ana dillərini yetərincə bilməyən, sadəcə, şou-biznes xarakterli verilişlər gerçəkləşdirməyə hesablanan aparıcılar efir məkanını doldurmağa başlayıblar. Onların

ana dilimizin saflığına, dil qaydalarına etinasız münasibətilə bağlı nüfuzlu dil və ədəbiyyat bilicilərimizin çoxsaylı məqalələri, efir məkanından etdikləri çıxışları biz tələbələr maraqla izləyir və yeri gəldikcə münasibətimizi də bildiririk. Yaxşı bilirik ki, gənclik xalqımızın gələcəyi olduğu kimi, dilimizin saflığının qorunması, ata-babalarımızdan bizə miras qalan bu sərvətin gələcəyə pak, büllur şəkildə çatdırılması da bizə əmanətdir. Hazırkı şəraitdə dünyada sürətli qloballaşma prosesi gedir. Bunun yaxşı tərəflərindən bəhrələnməliyik. Lakin qloballaşma adı altında, başqa sahələrdə olduğu kimi, dil müstəvisində də yol verilən nöqsanlar bağışlanmazdır. Bu barədə ali və orta təhsil müəssisələrinin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Dilimizin toxunulmazlığı və saflığının (inkişaf qanunauyğunluğu nəzərə alınmaqla) qorunmaz ideyası ilk növbədə məktəb, təhsil illərində inkişaf etdirilməlidir. Bu barədə bizə dərs deyən müəllimlərin çox dəyərli mühazirələrini dinləmişik. Əməl etmək, dilimizin saflığını qorumaq isə biz tələbələrə başlıca amalı olmalıdır. Bilməliyik ki, dilimiz ana südü kimi müqəddəs və safdır. Onu qorumalı, yad təsirlərə məruz qoymamalıyıq.

MÜNDƏRİCAT

Yazı mədəniyyəti və Azərbaycan dili.....	3
Ana dilimiz milli sərvətimizdir.....	15
Gənclər arasında Azərbaycan ədəbi dilinin populyarlaşdırılması, zənginləşdirilməsi və inkışafının dəstəklənməsi.....	27
Gəncliyimizin ümdə vəzifəsidir.....	36
Dilimizin keşiyində dayanmaq borcumuzdur.....	42
Dil ana südü kimi müqəddəsdir.....	48

**“DİLİMİZ
milli sərvətimiz”**

Bakı-2018

Ədəbi redaktoru:
Tərtibçi redaktoru: Gülayə
Texniki redaktoru: Zaur
Korrektorları: Könül
Dizayner: Zaur

Çapa imzalanmışdır: 20.06.2018

Kağız formatı: 70x100 1/32

H/n həcmi: 3,5 ç.v.

Sifariş: 194

Sayı: 500

Kitab “ADİLOĞLU” nəşriyyatında
nəşrə hazırlanmış və ofset üsulu ilə çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Ə.Salamzadə küç, 9C

Tel.: (050) 593 27 77, (055) 339 75 77

Web: www.adiloglu.az

E-mail: adiloglu2000@gmail.com